

A szovjet diplomácia és a szlovák–magyar viszony alakulása 1939–1940 között

 ISTVÁN JANEK

The development of Soviet diplomacy and the Slovak–Hungarian relationship between 1939 and 1940

341.238(47:437.6)"1939/1940"

341.238(47:439)"1939/1940"

327(437.6:439)"1939/1940"

323.15(=511.141)(437.6)"1939/1940"

 Keywords: Soviet–Hungarian diplomatic relations. The Soviet evaluation of the Slovak–Hungarian relations between 1939–1940. Slovak–Soviet and Soviet–Slovak relations. The situation of the Hungarian minority in the sovereign Slovak state.

Prága 1939. márciusi német megszállása után Eduard Beneš felülbírálta korábbi államelnöki lemondását, és mint volt államelnök, majd köztársasági elnök tiltakozó táviratokkal fordult a nagyhatalmak politikusaihoz, amelyekben arra kérte őket, hogy ítéljék el a németek bevonulását országába. (Zseliczky 1998, 47. p.) A német előretörés következtében Csehszlovákia államalakulata hivatalosan felbomlott, a németek a cseh részekben létrehozták a Cseh–Morva Protektorátust, és 1939. március 14-én Szlovákia is bejelentette függetlenségét.¹ Beneš többszöri felhívásának annyi fogamatja volt, hogy több nyugati állam elítélte Németország cselekedetét, de a diplomácia eszközein kívül nem tettek komolyabb lépéseket.

Németország 1939. március 16-án és 17-én jegyzékben értesítette a szovjet kormányt Cseh–Szlovákia megszűnéséről. A szovjet diplomácia érzékelve a helyzet komolyságát, mozgásba hozta apparátusát. 1939. március 18-án a szovjet külügyminisztérium feljegyzést adott át a moszkvai német követnek, amelyben nyolc pontban ítélték el a németek tettét, ezenfelül leszögezték, hogy nem ismerik el a Cseh–Morva Protektorátust és Szlovákia függetlenségét sem. (Beneš 1947, 438–440. p.)

A szovjet diplomácia a helyzet kialakulásáért Franciaországot és Angliát tette felelőssé, szerinte e hatalmak feláldozták a délkelet-európai kis államokat, mégpedig azért, hogy a náci Németországot a Szovjetunió elleni háború irányába tereljék. Ausztria, majd Cseh–Szlovákia bekebelezését követően a Szovjetunió érzékelve Németország előretörésének veszélyeit saját állami szuverenitása elleni fenyegetésként fogta fel e területgyarapodásokat, ezért fokozta diplomáciai tevékenységét a kelet-európai államok vonatkozásában. (Seres 2000, 81. p.) A szovjet diplomácia szemében felértékelődött a nyitás a szlovákok felé, mivel a bécsi, prágai, majd a varsói követsége a németek előretörése miatt vagy megszűnt, vagy csak konzulátusként működhetett tovább, ami az információszerzést is korlátozta. A fentiek miatt szükségük volt a nyitásra Pozsony és Budapest irányába is.

A szlovákok felé nyitó szovjet külpolitika a Ribbentrop–Molotov paktum² megkötése után kölcsönösen azonnali érdeklődést hozott, ami a diplomáciai kapcsolatokat illető

en is változást eredményezett. 1939. augusztus 31-én Molotov beszédet mondott, amelyben kijelentette, hogy a Szovjetunió nem tűrheti tovább, hogy az európai ügyek megoldása az ő részvétele nélkül történjen. (Marjinová 1994, 830. p.) Ezért a szovjet külpolitika kereste annak a lehetőségét, hogy befolyását újra növelhesse ebben a térségben. Az ifjú Szlovák Köztársaság erre ideális lehetőséget nyújtott.

A Ribbentrop–Molotov paktum után a mérvadó szlovák politikusok ezt az aktust „történelmi fordulathat” értékelték, ami lehetővé teszi majd Németország és Oroszország természetes szolidaritásának megvalósulását egymás iránt.³ Ferdinánd Ďurčanský⁴ szlovák külügyminiszter a két nagyhatalom közeledését úgy fogta fel, mint biztosítékot Szlovákia számára a nyugodt fejlődésre. (Mičianik 2003, 14. p.) Az említett szerződés aláírását követően a Szovjetunió már nem a destruktív erők megtestesítője volt a szlovák politika számára. Jozef Tiso és kormánya a bolsevik politikai rezsimhez fűződő korábbi viszonyukat is kénytelenek voltak felülbírálni, és feladták a teljes elutasítást a Szovjetunióval kapcsolatban, ezután az új helyzetben mint Németország új szövetségeseire kezdték tekinteni. A Németországhoz közeledéssel egy időben a Szovjetunió átértékelte a Csehszlovákia feldarabolásával kapcsolatos korábbi álláspontját. Ennek leglátványosabb eleme kétségkívül az „önálló” Szlovákia elismerése és a két ország közötti diplomáciai kapcsolatfelvétel megindítása volt. A szlovák külpolitika, tudomásul véve a két nagyhatalom viszonyának gyökeres változását, szinte azonnal döntött a Szovjetunióval történő kapcsolatok felvételéről. A szlovák kezdeményezésre válaszul a Szovjetunió berlini követe, Alekszej Skvarcev 1939. szeptember 16-án közölte ottani szlovák kollégájával, Matuš Černákkal, hogy országa kész a diplomáciai kapcsolatok felvételére. (Marjinová 1994, 830. p.) Ezt követően a Szovjetunió és Szlovákia között 1939. szeptember elején diplomáciai kapcsolat létesült. A kapcsolatok felvételének gyorsasága azt bizonyította, hogy az a legmagasabb szinten Vjacseszlav Mihajlovics Molotov és Joszif Visszarionovics Sztálin azonnali egyetértésével és döntésével történt. Pozsonyba Georgij Makszimovics Puskin,⁵ Moszkvába pedig Jozef Tiso elnök unokaöccsét, Fraňo Tisót⁶ nevezték ki követnek.⁷

A szlovák politikának a Szovjetunió váratlanul szövetségese lett, és ez az álláspont a sajtóban is tükröződött: „Oroszország teljes kimeríthetetlen hatalmával és súlyával Németország oldalára állt” – írta az egyik pozsonyi lap.⁸ A Szovjetuniót korábban elítélő cikkeket ez nagy meglepetésként hatott a szlovák közvélemény számára, ami gyors fordulatot hozott, és a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok élénkülésével is járt.

A pozsonyi kormány a gazdasági előnyök szempontjából nagyra értékelte az új kapcsolatokat, mivel a Szovjetunió legalább részben kompenzálhatta a nyugati kereskedelmi kapcsolatok megszűnéséből eredő veszteségeket. A szlovákok a nyugat-európai országokkal akkor már semmilyen jelentősebb gazdasági együttműködésre nem számíthattak, még kevésbé stabil politikai kapcsolatokra. London és Párizs államelnökei azon a véleményen voltak, hogy a szlovák állam létrejötté a német politikusok mesterkedésének eredménye, és emiatt ezek a hatalmak bizalmatlanok voltak Szlovákiával szemben, ami politikájukban is megnyilvánult. (Petruš 1993, 694. p.) A diplomáciai kapcsolataik minimális szintűre korlátozódtak. (Mičianik 2003, 12–13. p.) A szovjet diplomaták ellentétben a nyugati kollégáikkal jelentéseikben Szlovákiát úgy jellemezték, mint „egy kaput a Balkán irányába” és mint egy „szemet” Európa nyugati felére, és ezért fontosnak tartották, hogy az ott történő eseményekről jelentéseiken keresztül Moszkva értesüljön. (Marjinová 1994, 830. p.)

A szlovák újságok nagy lelkesedéssel vették tudomásul a diplomáciai kapcsolatok felvételét. 1939. augusztus 24-én a következő cikk jelent meg a szovjet–német közlekedéssel kapcsolatban: „a szoros együttműködés a két állam között előrehozhatja a szlovákok vágyalmát, hogy az összes határon túl élő szlovák egy állam keretein belül egyesülhet.”⁹ A *Slovenská politika* később már úgy tudósított, hogy Szlovákia helyzete ezzel még szilárdabb lesz, mert a német védelemhez a Szovjetunióval való baráti viszony társult. A cikk szerint a német–szovjet paktum konszolidációs tényezőként foghatni Szlovákia nemzetközi helyzetére, és ennek következtében a magyarok akár Kárpátalját is elveszíthetik.¹⁰ A szlovák sajtó és újságírók utasítást kaptak, hogy semmiféle olyan hírt ne közöljenek, amely a szlovák–szovjet viszonyt veszélyeztetné. Erre azért volt szükség, mert a szlovák vezetés tudta, hogy a szovjet diplomácia figyelemmel fogja kísérni a szlovák sajtóorgánumokban megjelenő írásokat, és nem akartak okot szolgáltatni a kapcsolatok megromlására.¹¹ A szlovák–szovjet kapcsolatok alakulására 1939-ben zavaróan hatott, hogy Zdeněk Fierlinger,¹² Csehszlovákia korábbi moszkvai követe Moszkvában maradt, és a szovjet külügyminisztérium alkalmazottaival továbbra is összekötetésben állt. Szlovákia elismerésével helyzete azonban azonnal megrendült. Molotov külügyi népbiztos utasította beosztottait, hogy szakítsák meg a kapcsolatokat Fierlingerrel, és többet ne fogadják őt hivatalosan. Az országot mindazonáltal nem kellett elhagynia. Ezentúl úgy kezelték őt, mint egy „szimbolikus állam és ország” képviselőjét. (Šmihula 1998, 479–480. p.)

Moszkvába érkezését követően Fraňo Tiso azonnal kapcsolatba lépett az ottani német nagykövetséggel. 1939. december végén Fraňo követ nyomtatékosan kérte Pozsonyt, hogy a szlovák sajtóban és a nyilvános beszédekben kerüljék azokat a megfogalmazásokat, amelyek árthatnának a Szovjetunióval fennálló kapcsolatok fejlődésének, mert ezek nagyon megnehezítenék az ő munkáját. (Čierna-Lantayová 1996, 81. p.) Tiso az elsők között kereste fel Kristóffy József¹³ moszkvai magyar követet, akinek kifejtette véleményét a szlovák–magyar kapcsolatokról. Kinyilvánította szimpátiáját Magyarországról, de egyúttal csalódását is tolmácsolta amiatt, hogy a szlovák–magyar kapcsolatok rosszul alakultak. Ennek okát a komáromi tárgyalásokkal magyarázta.¹⁴ A tárgyalásokról Kristóffy az alábbiakat jelentette: „Ez, úgy látszik, egy fájó pontja a szlovák követnek, miután több ízben kitért arra, hogy Komáromban mily keserű tapasztalatokat szereztek, és ezek nyomán hónapokig az alatt az impresszió alatt állottak, hogy Magyarországnak mindenképpen szándékában áll Szlovákia függetlenségét veszélyeztetni. A bécsi döntés is szerinte súlyos csalódást okozott részükre, és így hónapokig tartott, amíg sikerült a bizalmatlanságot, amelyet különböző oldalról egyéni ambíciók is fűtöttek, levezetni és a normális kapcsolatok megteremtése felé törekedni” – írta jelentésében Kristóffy. (Pastor 1992, 148. dok. 221. p.) A magyar követ válaszában igyekezett meggyőzni a szlovák követet, hogy magyar részről Szlovákia függetlenségének veszélyeztetése nem áll fenn. Fraňo Tiso erre közölte magyar kollégájával, hogy igyekszik jó kapcsolatokat kiépíteni, és ezenfelül kereskedelmi és gazdasági szerződést kötni a Szovjetunióval, amit csak hónapokkal később sikerült megkötni.¹⁵

A szlovák politikai körök, akárcsak a szlovák közvélemény, óriási várakozással fogadták a diplomáciai kapcsolatfelvétel tényét a Szovjetunióval, és talán túlzottan is sokat vártak tőle. Jozef Tiso szerint a németek és az oroszok közötti szerződés a záloga annak, hogy a „germánok és szlávok közötti együttműködés megvalósulhat Európában”, és szerinte ennek már korábban meg kellett volna történnie.¹⁶ Jozef Tiso az együttműködést a két nemzet jövője szempontjából is döntő lépésként értékelte. A

szlovák politikusok a szovjet kapcsolatban lehetőséget láttak, hogy ellenpólust keresenek az országra nehezedő német befolyással szemben. Másrészt úgy gondolták, Magyarország ellenében is számíthatnak Moszkva támogatására.

Jozef Tiso államfő a megbízólevél átvételekor, 1940. február 14-én, a Puskinnal folytatott eszmecsereje során fontosnak tartotta kiemelni a szlovák nép szimpátiáját a Szovjetunió és gyűlöletét Magyarország iránt. (Marjinová 1994, 833. p.) Ferdinand Ďurčanský külügyminiszter pedig már február 5-én elpanaszolta Puskinnak, hogy Magyarország elfoglalta a szlovák területek egy részét, de a szlovákok nem adják fel a reményt, hogy ezeket idővel visszaszerzik. (Čierna-Lantayová 1996, 84. p.) Ďurčanský a németekkel kapcsolatos véleményét sem hallgatta el Puskin előtt: a németek szerint csak azért nem segítettek az első bécsi döntésnél a szlovák területi követelések támogatásában, mert féltek, hogy ez szövetségesük, Olaszország nehezítését váltaná ki. (Marjinová 1994, 833. p.) A fentiek azt mutatják, hogy a szlovák politika nemcsak a német befolyást részben kiegyensúlyozó tényezőt látta Moszkvában, hanem a Magyarországgal szembeni területi vitájában lehetséges konkrét szövetségesének tartotta. (Ďurčanský 1991, 294. p.) Ďurčanský kifejtette Puskinnak: politikája miatt a németek „nem szeretik őt”, ami, mint látni fogjuk, valóban a bukásához vezetett. (Čierna-Lantayová 1996, 85. p.) Tiso azt a benyomást szerezte Puskin követéről, hogy az nem ateista és nem is bolsevik, ezenfelül neki külön megígérte, hogy nem fog szocialista propagandát terjeszteni Szlovákia területén, ezzel jó benyomást tett rá. Puskin az audienca után jelentésében főnökei számára hangsúlyozta, hogy a szlovákok „egyértelműen kinyilvánították szimpátiájukat a Szovjetunióhoz”, ezenfelül azt gondolta, hogy Szlovákiát a németek mintegy ütközőállamként hozták létre a Német Birodalom és a Szovjetunió között. (Marjinová 1994, 833., 838. p.)

Szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatfelvétel

Magyarország és a Szovjetunió 1934-ben vette fel hivatalosan a diplomáciai kapcsolatokat. Korábban is voltak kísérletek a diplomáciai viszony felvételére, de ez a magyar vezetés egyes csoportjainak az ellenállásán mindig megbukott. A magyar vezetés a szovjet követség esetleges kommunista propagandatevékenységétől tartott.

A két állam között a diplomáciai kapcsolatok 1939. február 2-ig zavartalanul működtek, amikor egy időre megszakadtak. A szovjetek indoka az volt, hogy Magyarország csatlakozott az Antikomintern paktumhoz.¹⁷ Makszim Makszimovics Litvinov külügyi népbiztos közölte Jungert-Arnóthy Mihály¹⁸ moszkvai magyar követtel, hogy kormánya bezárja a budapesti követséget, és elvárják, hogy Magyarország is visszahívja követét. A szovjet kormány felajánlotta, hogy a két ország között egy harmadik államban az ottani követségeken keresztül intézzék a diplomáciai ügyeket. (Ádám 1970, 421. p.) A szovjet diplomácia azzal indokolta lépését, hogy Magyarország túlságosan könnyen alárendelte magát a kívülről érkező német nyomásnak, és elvesztette függetlenségét. A szovjetek hangsúlyozták, hogy ez nem a két állam közötti kapcsolatok teljes megszakítását jelenti, hanem csak a közvetlen diplomáciai viszony felfüggesztését. (Seres 2000, 89–90. p.) Hivatalosan nem szűnt meg a két állam közötti diplomáciai kapcsolat, csak szünetelt. Megállapodás született a két kormány között, hogy egy harmadik állam fővárosában levő követüket bízzák meg a kapcsolatok továbbvitelével. (Seres 2005, 227–228. p.) Mivel Moszkva a budapesti képviselő bezárásával elesett ezen informá-

ciós bázisától a közép-európai térségben, így a környező államokban működő szovjet követségek munkája felértékelődött. Végül a két ország 1939 szeptemberében rendezte újra a diplomáciai viszonyát. Kristóffy József, az új magyar követ 1939. október közepén érkezett Moszkvába, Nyikolaj Saronov¹⁹ 1939. november végén foglalta el állomáshelyét Budapesten. Így 1939 őszére helyreállt a teljes értékű diplomáciai összeköttetés Magyarország és a Szovjetunió között, amiben a német–szovjet közeledés is szerepet játszott. Érdekes adalék, hogy a budapesti szovjet követség megnyitása hatással volt a szlovák–magyar viszonyra is. Ján Spišiak²⁰ szlovák követ nagy örömmel üdvözölte, úgy látta, hogy a magyar külügyminisztériumban azóta egész más hangnemben beszélnek vele. Benyomása szerint a magyarok felértékeltek Szlovákiát mint szláv országot, amelyet a Szovjetunió is támogat. Spišiak azt kérte Saronovtól, hogy a Pravdában 2-3 dicséretes cikk jelenjen meg Szlovákiával kapcsolatosan, ami országa számára „felérne 2-3 hadosztállal”. (Kolontári 2007, 31. p.)

A szovjet–magyar kapcsolatban Kárpátalja kérdése számított bizonytalansági tényezőnek. A szovjet csapatok 1939. szeptember 25–26-án érték el a korábbi magyar–lenygel határt. A Szovjetunió megjelenése a Kárpátok gerincén új konfliktusforrásként jelent meg a magyar–szovjet viszonyban. Az oroszok attól tartottak 1938–1939 elejéig, hogy Kárpátalja, ha német érdekszférába kerül, akkor „ukrán Piemonttá”, válhat és ez Nagy-Ukrajna kialakulásához vezethetne. (Kolontári 2009, 296. p.) A németeknek voltak ilyen terveik, de Hitler 1939 augusztusában a Sztálinnal való megegyezés következtében lemondott erről. Az oroszok látszólag tiltakoztak a magyarok kárpátaljai térnyerése ellen, de ez nekik is kedvezőbb volt, mert magyar fennhatóság alatt az ukrán nacionalisták nem tudták kifejtetni tevékenységüket. A magyar vezetés számára fontos volt tudni, vajon a Szovjetunió elismeri-e Magyarországot 1939 márciusában létrejött északkeleti határait. A magyar politikai vezetés bizalmatlansággal és aggodalommal tekintett az oroszokra. A szovjet vezetés hivatalosan cáfolta, hogy Kárpátaljával kapcsolatos követelésesei lennének. (Kolontári 2009, 300. p.) Ezt támasztják alá az 1848/49-es magyar honvédszászlókat Magyarországra kísérő Anton Geraszimov szovjet vezérkari ezredes szavai is: „Attól se félhet Magyarország, hogy a mai Ruzsinszkból akár egy talpalatnyi földet is igényelne a szovjet, aminek többek között két fontos oka van: a jelenlegi természetes határt megbontani teljesen felesleges lenne azért a néhány talpalatnyi földért, sőt mindenütt természetes határookra törekszenek. A 200 millió Oroszországnak nincs szüksége a ruszinokra...” (Zseliczky 1998, 61. p.)

Ján Spišiak budapesti szlovák követ 1939. december 20-án felvetette Nyikolaj Saronov előtt Kárpátalja kérdését. Saronov kitért a kérdés taglalása elől, és azt mondta, hogy e vidék sohasem tartozott Oroszországhoz vagy a Szovjetunióhoz, és ezen nem kívánnak változtatni. (Kolontári 2009, 305. p.) A Szovjetunió tudomásul vette Kárpátalja Magyarországhoz csatolását és az 1938–1939 folyamán elért magyar területi változásokat.

A Szovjetunió Németországgal való kapcsolatai kihatással voltak a későbbi Magyarországhoz való viszonyra is. Magyarországot Németország szövetségeseként kezelték, és az ország geopolitikai helyzetét a német expanzió lehetséges célpontja között tartották számon 1939–41 között. (Seres 2000, 82. p.) 1939 októberétől a szovjet vezetés igyekezett a magyar kormánnyal jó viszonyt kialakítani, amely szándékukat az 1849-es magyar szabadságharcos zászlók visszaadásával kívánták hangsúlyozni, s más engedmények révén is. A szovjet diplomácia legfőbb célja Magyarország távoltartása volt a háborútól és a Németországhoz fűződő szálainak lazítása, amit nem sikerült elérnie.

A szovjet diplomácia hozzáállása a szlovák–magyar viszonyhoz 1940-ben

Puskin és a szovjet diplomaták érzékelték, hogy a pozsonyi politikusok számára a Németországhoz fűződő kapcsolatok után a Magyarországhoz fűződő viszony a legfontosabb, amiről állandó jelentéseket küldtek Moszkvának. 1939-től Szlovákia és Magyarország diplomáciai kapcsolatait kezdettől fogva négy fő kérdés határozta meg: a felvidéki részek hovatartozásának kérdése, a területükön élő kisebbségek problémája, a németek kegyeinek egymás rovására történő megszerzése, valamint a reciprocitás elve. A 38 000 négyzetkilométernyi kiterjedésű és 2,6 millió lakosú Szlovákia egyike volt Európa legkisebb államainak. Az összlakosság mintegy 85 százalékát a szlovák nemzetiségűek tették ki, a maradékot a magyar, német és ruszin kisebbség alkotta. Kezdetben Szlovákia vezetői olyan illúziókat tápláltak állampolgáraikban, hogy országuk a semleges Svájc-hoz hasonló szerepet tölthet be Németország, Magyarország és Lengyelország között, amely elképzelés a politikai helyzet alakulása miatt nem valósulhatott meg. Szlovákia függetlenségét megalakulása után röviddel elvesztette, ugyanis 1939. március 23-án Németországgal védelmi szerződést írt alá. Ebben a Német Birodalom biztosította Szlovákia 25 éves függetlenségét, Szlovákia pedig kötelezte magát, hogy külpolitikáját a német kormánnyal, míg katonai erejének szervezését a német véderővel való szoros együttműködésben valósítja meg, ezenfelül pedig beleegyezését adta egy védelmi sáv létesítésébe.²¹ Az állam élén Jozef Tiso állt. Szlovákiában Hlinka Szlovák Néppártjának egypártrendszer alakult ki.

1939-ben a szlovák külpolitika legfontosabb célkitűzése az államiság jogi elismerése volt mind regionális, mind szélesebb európai kontextusban. Ezenkívül megakarták ismertetni a nemzetközi közvéleményt Szlovákiának mint közép-európai politikai tényezőnek a létrejöttével és szerepével. A szlovák vezetésnek revíziós igényei voltak, és az I. bécsi döntés felülvizsgálatát akarta elérni. A szlovák kormány egyúttal igyekezett megakadályozni, hogy Szlovákia idegen uralom alá kerüljön. Összességükben ezek a feladatok jelentették a szlovák külpolitika alapvető céljait 1939–1941 között.

1940 februárjában Puskin szovjet követ beszélgetést folytatott Hans Bernard pozsonyi német követtel a magyar–szlovák viszonyról. Bernard elmondta, hogy korábban fel szabadították a magyarokat,²² majd a szlovákokat, így mindkét állam le van kötelezve Németországnak. „Jól tudjuk, hogy a magyarok el akarják ragadni Szlovákiát. A másik oldalon Szlovákia viszont arra törekszik, hogy visszaszerezze azokat a területeket, amelyeket a magyarok kaptak.” (Čierna-Lantayová 1996, 85–86. p.) Bernard szerint a két szövetséges vitájában az a legcélszerűbb magatartás, ha a németek semlegesek maradnak, és mindkét féllel jó viszonyra törekednek. (Čierna-Lantayová 1996, uo.) A diplomatikus fogalmazás mögött nem nehéz észrevenni a német politika manipulációját, amellyel két szövetségesét megpróbálta kijátszani egymás ellen, természetesen úgy, hogy a dolgokat a németek a saját javukra kamatoztassák. Puskin számára a találkozó után az a kép alakult ki, hogy a német kormány nyíltan kigúnyolja a szlovákokat, mert Szlovákiában „úrnak” érzi magát, és úgy gondolja, hogy mindent megtehet.

1940 elején Ďurčanský abban az illúzióban ringatta magát, hogy a szlovák állam a kül- és katonapolitikája révén teret nyerhet az önálló cselekvéshez. Célja ezzel a német befolyás gyengítése lett volna. (Čierna-Lantayová 2006, 234–235. p.) Ďurčanský nem is csinált titkot abból, hogy a Szovjetuniótól hathatós támogatást remélt az első bécsi döntéssel elcsatolt szlovák területek visszaszerzésére, és nyíltan is hangoztatni kezdte a Szovjetunió esetleges támogatását ebben.²³ Ďurčanský elméletének kidolgozásánál

a pánszláv szolidaritására alapozta terveit. A későbbiekben Ďurčanský a szovjet diplomácia esetleges támogatását titkos fegyverként akarta kijátszani Magyarország ellen.

Puskin Pozsonyba érkezése után azonnal észrevette, hogy Szlovákia külpolitikájában a legfontosabb kérdés a németek mellett a magyarokhoz fűződő viszony. A követ 1940 márciusában ezért megbeszéléseket folytatott a pozsonyi magyar követtel. A magyar követ elmondta neki, hogy nagyon nehéz feladata van Szlovákiában. Panaszkodott arra, hogy nem szeretik, sőt mellőzik, olykor diszkriminálják őt a szlovák politikusok. Ilyen körülmények között pedig nem könnyű elérni, hogy normalizálja és javítsa a két ország közötti kapcsolatokat. A magyar követ közölte Puskinnal azt is, hogy a szlovákok nagy hangsúlyt helyeznek a magyarországi szlovák kisebbség helyzetére, ugyanakkor általánosságban nacionalista politikát folytatnak a szlovákiai magyarsággal szemben, ami szerinte egészen abszurd módja a dolgok megközelítésének. Kifogásolta továbbá, hogy a szlovák külügyminisztérium munkatársaival franciául kell leveleznie, annak ellenére, hogy ott mindannyian jól beszélnek magyarul. (Čierna-Lantayová 2002, 110. p.) Puskin rendszeresen megküldte feletteseinek a szlovák sajtó magyarellenes támadó cikkeinek másolatait és a hozzájuk fűzött összegzéseit.

1940. április 4-én a *Slovák* című lapban különösen éles hangú támadó cikk jelent meg Magyarországgal szemben. A szerző egyértelműen arra célzott, hogy Szlovákia határait vissza kell állítani, de csak „békés úton”. A cikk felkeltette a szovjet diplomácia figyelmét, és Ivan Alexandrovics Zajcev, a pozsonyi szovjet követség első titkára tárgyalt Jozef Kirschbaummal, a Hlinka Párt titkárával a kérdéstről. Kirschbaum a Magyarországhoz csatolt szlovák területek visszaszerzésének fontosságát hangsúlyozta, és a célt a szlovák külpolitika elsőrangú törekvéseként határozta meg. Azon a véleményen volt, hogy a szlovákok emiatt nem akarnak részt venni az európai háborúban, de a közeljövőben lehetségesnek tartott egy háborút Magyarországgal. (Čierna-Lantayová 2002, 117. p.)

Puskin úgy látta, s jelentésében – amelyet 1940 áprilisában készített kormánya számára – rögzítette, a németek Szlovákiát arra használják, hogy nyomást gyakoroljanak Magyarországra. (Marjinová 1994, 836. p.) Élénk figyelemmel kísérte a szlovák támadásokra adott magyar reakciókat is. Részletesen tudósított Szüllő Gézának²⁴ és Csáky István külügyminiszternek 1940. április elején a szlovák politikát minősítő parlamenti beszédeiről, valamint Ďurčanskýnak erre reagáló válaszáról, amely 1940. május 1-jén hangzott el, és ebben ismét élesen támadta Magyarországot.

Szüllő parlamenti beszédét a következő szlovákiai események váltották ki, amelyek a pozsonyi szovjet diplomaták figyelmét is felkeltették. 1940. április 21-én Nagymihályon magyarellenes tüntetések voltak. Gejza Medrický,²⁵ a szlovák kormány gazdasági minisztere és Jozef Kirschbaum, a Szlovák Néppárt főtitkára tartott beszédet. Utóbbi a következő szavakkal illette a magyarokat: „Van még Szlovákiában elég fa, amelyre fel lehet kötni a magyarokat, van elég ólom, amelyből golyót lehet készíteni részükre, és van elég hely a fegyházakban, ahová el lehet helyezni a magyarokat. A magyarok cigány-zsidó fajzat, amely lótejen nőtt fel, és ami kultúra van bennük, azt a szlovákoktól kapták.”²⁶ A nagymihályi tüntetés nem volt egyedüli eset: a hecckampányok szervezői gondoskodtak róla, hogy Szlovákia más városaiban is legyenek hasonló, magyargyűlölő megnyilvánulások.

1940. április 22-én Pozsonyban került sor magyarellenes tüntetésekre, az utcákon rőpcédulákat osztogattak, amelyek azt követelték, hogy pusztítsák el a szlovákiai magyarokat. Április 24-én Nyitrán fejszével verték le a magyar feliratú táblákat, és inzultálták az utcán sétáló magyarokat. Több, magyarok által lakott ház ablakát betörték. Az

utcákon bántalmazták a magyar és a zsidó járókelőket, a kávéházakból és vendéglők-ből kizavarták őket. A tüntetők a Magyar Párt irodáját is megpróbálták feltörni, de ez nem sikerült nekik, így csak az ablakokat zúzták be. Nyitrán április 25-én is folytatód-tak az atrocitások. A piacon figyelmeztették az árusokat, hogy ezentúl tilos magyarul beszélniük. A tüntetésről készült jelentés szerint a nyitrai rendőrség meg sem kísérelte megfélemezni a demonstrálókat.²⁷ Április 27-én Késmárkon tüntettek a magyarok ellen, egyebek mellett magyargyalázó rajzokat terjesztettek. Május 1-jén Lőcsén, Eperjesen és Nyitrán ismétlődtek meg a magyarellenes támadások, a résztvevők közül sokan a Hlinka Gárda tagjai voltak. A felvonuló tömeg plakátokat ragasztott ki a következő szö-vegekkel: „Váctól Miskolcig, Poprádig minden a mienk! Ázsia a tietek, ez a föld a mienk!” „Fogjatok puskát és sisakot a hazug magyarok ellen!” „Szlovenszko a szlová-koknak, Ázsia a magyaroknak! (...) Azonnal mindent vissza akarunk!”²⁸

Eperjesen Alexander Mach belügyminiszter²⁹ tartott magyarellenes beszédet. „Lehet, hogy maholnap eldőli Közép-Európa sorsa.³⁰ Nekünk nem kell félni. Életkép-ségünket elismeri a külföldi sajtó is. Ezerévi elnyomásunk alatt csak drótosoknak ismert minket a külföld, azok jóvoltából, akik elnyomtak. Ma ez másként van, Magyar-ország irigyel minket, szeretne cserélni helyzetünkkel. A magyarok inkább magukkal, a bajaikkal törődjenek.”³¹ A magyarellenes hangulat szítása tovább rontotta a szlovákiai helyzetet. Sztójay Döme berlini magyar követ kénytelen volt tiltakozni Ernst Woermann német államtitkárnál a német és a szlovák sajtó magyarellenes támadásai miatt. Sztójay úgy látta, hogy a magyarellenes hangulatot a szlovák kormány egyes tagjai szít-ják. A magyar kormány a jószomszédi viszony fenntartásában érdekelt, ezt tanúsítja az is, hogy a magyar sajtó nem reagált a szlovák támadásokra, és passzív magatartást tanúsított, mondta Sztójay. Korábban a berlini szlovák követ járt nála, jegyezte meg Woermann, és éppen az ellenkezőjét adta elő a magyarokkal kapcsolatban. Arra hívta fel a magyar követ figyelmét, hogy Szlovákia még serdülőkorát éli, ezért ők mint szülők igyekeznek nevelő hatást gyakorolni rá. Sztójay erre a következőképpen reagált: „Hogyha ők a szülők, akkor annál is inkább tőlük kell elvárnunk, hogy rendreutasítsák, ha nevetlenségében ezeréves nagyszülőire öltögeti a nyelvét.”³² Woermann megígér-te, közbenjár a szlovák kormánynál a magyarellenes kirohanások leállítására érdekében, de hozzátette, hogy ezt csak nagyon óvatosan teheti, mert Szlovákia nagyon érzékeny minden olyan kérdésben, aminek köze van szuverenitásához. A berlini magyar követ a beszélgetés tanulságát leszűrve arra hívta fel kormánya figyelmét, ne számítsanak arra, hogy a német kormány Szlovákiában magyarbarát hangulatot kelt.

1940. április 7-én a németek megtámadták Dániát és Norvégiát, ami új remények-kel töltötte el a szlovákokat. Arra számítottak, hogy esetleg nekik is lehetőségük lesz határaik megnagyobbítására. A németek győzelme a szlovákok diadala is – beszéltek Szlovákia-szerte.³³ Bécsből olyan hírek érkeztek, amelyek szerint húsz német hadosz-tály áll készen arra, hogy Magyarországon keresztül Románia ellen vonuljon. Mach és a Hlinka Gárda erre újra egész Szlovákiában magyarellenes agitációba kezdett, min-denkit harcra szólítottak a magyarok ellen, akiknek szerintük „ütött az utolsó órája”. Azt kezdték hirdetni, hogy a németekkel együtt a szlovákok is bevonulnak Magyar-országára; a Dunáig elfoglalnak mindent, ami nekik jár, és felszabadítják az elnyomott magyar parasztokat a grófok s a zsidó bárók uralma alól.³⁴ Ezek a fenyegetések nega-tív visszhangot váltottak ki Magyarországon.

Válaszul 1940. április 30-án a magyar országgyűlés felsőházában Szűllő Géza éles hangú beszédet mondott Szlovákia magyarellenes magatartásáról. Felszólalásában hang-

súlyozta, hogy nem akar feszültséget kelteni a két állam között, de nem hallgathat tovább. A magyar állam mindeddig egyoldalúan ápolta a jó viszonyt Szlovákiával, de a szlovák vezetés ártó szándékkal és támadóan lépett fel Magyarországgal szemben. Szlovákia hiába Schutzstaat, mégsem úgy viselkedik, ahogy ebből kifolyólag elvárhatnák. „Szlovenszkóban a hamu alatt parázs ég, ezt a parazsat pedig tűzzé akarják lobbantani azok, akik el akarják égetni a mi államunkat. [...] Mi, magyarok, mind Szlovenszkóban, mind itt mindig észrevettük azokat a túsúrásokat, azokat az ellenünk kibocsátott fullánkokat, amelyeket a kormány, a sajtó vagy a szlovákság velünk szemben jónak látott alkalmazni. Ezek azonban az állam fenségét nem érintették, és ezeket számba nem vettük, rájuk nem reagáltunk, mert a jó modor mireánk kötelező.”³⁵ Szüllő beszédének további részében elmondta, hogy 1940. április közepétől megsokszorozódtak a magyarellenes megnyilvánulások Szlovákia több városában. Ezek közül a nyitrait emelte ki, ahol az Hlinka Gárda ottani vezére szerint a következőket mondta: „[...] Aki Nyitrán vagy Szlovenszkóban magyarul beszél, annak ki kell tépni a nyelvét, és aki magyarul beszél a köztársaságban, abba bele kell fojtani a szót.”³⁶ Kifogásolta Szüllő azt is, hogy Pozsonyban a szlovák tüntetők betörték a magyar követség ablakait, és a helyi rendőrség ezt nem akadályozta meg. Elfogadhatatlannak tartotta továbbá, hogy Szlovákiában olyan magyarellenes röplapokat terjesztenek, amelyek azt hirdetik: fegyverrel kell elhódítani Magyarországtól a Tiszáig, Szolnokig terjedő területeket. Szüllő szerint a szlovákok veszélyes játszmába kezdtek, az a céljuk, hogy megromtsák a magyarok és a németek közötti viszonyt; a szlovákok egy másik érdekcsoportja pedig Benešsekkel keresi a megegyezést. Szüllő burkoltan Machot is támadta: ha Szlovákiában a németek csapatmozgásokat hajtanak végre, Mach ezt úgy tálalja hívei számára, mintha megegyeztek volna Németországgal, hogy a szlovákok elvehetik mindazokat a területeket, amelyeket Magyarország az első bécsi döntés után kapott. Szüllő azt kérte a magyar vezéstől, lépjen fel a szlovák politika támadásai ellen, és a gazdasági szerződések révén kényszerítse Szlovákiát jobb viszony kialakítására. „Kérem, hogy a kormány értesse meg, hogy a magyar állam, ha kicsiny is, de jogaira támaszkodva erős azokkal szemben, akik jogait sértik, vagy nemes gesztusát nem értik meg.”³⁷

Szüllő beszédére Csáky István külügyminiszter válaszolt, aki – mint mondta – az egész magyar nemzet nevében keserűen vette tudomásul, hogy a szlovákok felé nyújtott baráti jobb nem talált megfelelő fogadtatásra, és néhány csoport a magyar közeledést rosszakarató rágalmakkal igyekezett lehetetlenné tenni. A magyar kormány a legnagyobb önuralommal csak arra törekszik, mondta Csáky, hogy elfogadható szomszédi viszonyt teremtsen Szlovákiával. A béke és a nyugalom kedvéért eddig is sok minden felett szemet hunytak, és hajlandóak ezt a türelmet a végletekig gyakorolni, mert ők nemcsak a vezetők hibáit és ténykedését nézik, hanem a két baráti nemzet jövőjére is tekintettel kell lenniük. Ismeri a Szüllő által említett magyarellenes atrocitásokat, fel is lépett miattuk az illetékes szlovák hatóságoknál, de a magyar politikának a külpolitikai helyzet miatt óvatosságra és önuralomra van szüksége. De van egy határ – mondta –, amikor a „pohár betelhet”, és akkor a magyar kormány kénytelen lesz fellépni. „Türelmünk határa ott ér véget, ha a Szlovákiában lakó magyarság jogait az emberi élethez és vagyonához, továbbá a magyar alattvalók szlovákiai vagyonát és jogait nem tartják csorbíthatatlanul tisztelben.”³⁸ Csáky ezt fenyegetésnek szánta, és a szlovákiai magyarok védelme érdekében jelentette ki. Magyarország nem gyenge, és készen áll érdekei védelmére. Csáky beszéde végén azonban leszögezte: kormánya továbbra is a türelem és a béke politikáját kívánja folytatni. Csáky beszédét úgy értelmezhetjük, mint egy figyelmeztetést a szlovák vezetőknek, hogy hagyjanak fel a szlovákiai magyarok

üldözésével. Szüllő parlamenti beszéde erősen gondolkodóba ejtette a szlovákiai politikusokat, de a nagy revíziós reményeket tápláló szlovák közvéleményt is elbizonytalanította. Gyanakodni kezdtek, hogy a magyar képviselő figyelmeztető szavai mögött esetleg egy magyar–német megegyezés rejtőzik Szlovákia kárára.

Spišiak azonban nem adott hitelt Csáky fenyegető szavainak. Szerinte csak megragadta az alkalmat, hogy egy kis népszerűséget szerezzen magának, „aminek máskülönben nem kell jelentőséget tulajdonítani”. (Frank 2002, 277. p.) Spišiak kormánya nevében személyesen is felkereste a magyar külügyminisztert. Csáky tompítva a kialakult helyzetet kifejtette Spišiaknak, hogy neki ezt a beszédet akarata ellenére kellett elmondania Szüllő nyomására, de ő továbbra is a jó kapcsolatok fejlesztését akarja Szlovákiával.

Szüllő Géza interpellációjára a szlovák parlamentben Konstantín Čulen³⁹ szlovák képviselő reflektált. Beszédében hivatkozott arra, hogy „a magyarok a szlávoktól vették kultúrájukat, és ha a tótok nem lettek volna annyira puhák, Petőfi sem ilyen néven írt volna”. Nem jár a magyaroknak hála a gazdasági kapcsolatok felvételéért sem, hisz szükségük volt a szlovákok faanyagára, amelyet a feleslegükért megvásároltak. Ők nem akarnak mást, csak amihez joguk van, azt akarják elérni, hogy a szlovákok a szlovák, a magyarok a magyar államhoz tartozzanak. „A szlovákok sohasem akarnak Szent István koronája alá tartozni, ha valaki őket erre kényszerítené, inkább felgyűjtanák falvaikat, városaikat, templomaikat, iskoláikat és házaikat, és az utolsó férfiig leölelnék magukat, mintsem újból visszatérjenek olyan államkötelékbe, amely rosszabb volt a rabszolgaságnál.”⁴⁰ Čulen kijelentette, hogy a magyar néppel nincs bajuk; ők csak az arisztokraták és a plutokraták ellen lépnének fel: „A Magyarországhoz csatolt területeken levő szlovákokkal együtt felszabadítják az elnyomott magyar parasztságot, amely misszió elvégzése után a szlovákok ide fognak csatlakozni.”⁴¹ Esterházy János, a szlovákiai magyarok vezetője jelen volt Čulen beszéde idején, de felszólalására közvetlenül nem reflektált. A későbbiek folyamán viszont adatokkal cáfolta, hogy a magyaroknak Szlovákiában kitűnő helyzetük és annyi joguk lenne, mint amelyről Čulen beszélt.

A pozsonyi magyar követnek az volt a benyomása, hogy a német vezetés azért nem tette szóvá Čulen beszédét, mert kímélni akarta a szlovákok önértetét, és nyíltan nem akarta megbírálni őket. „Miótán Szlovákiát, mint német védelem alatt álló független államot, mintának akarják beállítani a Súdost felé, nyilvános megrendszabályozással nem akarják azt a benyomást kelteni, mintha függetlensége körül kételyek volnának támaszthatók.”⁴² Azzal pedig, hogy revíziós elképzeléseiket szó nélkül hagyták, belső feszültségeik levezetésére adtak lehetőséget, nehogy a közvélemény a németek ellen forduljon. Annál is inkább, mert attól tartanak, hogy a szlovákok esetleg Benešnél vagy Moszkvában keresnének új patrónust. Szabó György pozsonyi magyar követ úgy látta, a szlovákok nem spekulálnak arra, hogy német csapatokkal együtt vonuljanak be Magyarországra. Sőt egyes források szerint attól is félnek, hogy a magyar–német viszony esetleg az ő kárukra alakulhat. Felhívta kormánya figyelmét, hogy Szlovákia megbüntetésére nem indítható magyar akció a németek jóváhagyása nélkül. „Egy ilyen akció előzetes megállapodás nélkül a Szlovákia védelmére adott szó betartása címén ürügyet és alkalmat adhatna a birodalomnak arra, hogy az aktualitással állandóan fenyegető tranzit kérdés⁴³ fegyverrel oldja meg Magyarországon keresztül.”⁴⁴

1940. május 1-jén Ďurčanský beszédet mondott Pozsonyban, amelyben éles kirohanást intézett Magyarország ellen. Szidta a „grófokat”, és őket állította be a két ország közötti megegyezés legfőbb akadályának: „[...] nem a szlovák kormány hibája, hogy ott Délen oly magas lovon ülnek, hogy oly magasról beszélnek a szlovákokhoz és intézik

hozzá üzeneteiket, hogy a lovas nem lát le a földre. És ha a lovas nem néz lova lába elé, nem juthat tudatára, hogy az megbotolhat, és ő leeshet róla. És az sem a szlovák kormány hibája, hogy a szlovák ember nem képes megérteni, hogy beszélhetnek délre tőlük testvériségről, ha olyan tapasztalatai vannak, hogy a felénk forduló arc nagyon hasonlít Káin ábrázatához. Biztosítunk azonban mindenkit arról, hogy mi nem fogjuk Ábel szerepét játszani.”⁴⁵ A továbbiakban kifejtette, hogy a szlovákok békét akarnak. Szlovákiában olyan államot kívánnak létrehozni, amelyben valamennyi szlovák, akiknek 45%-a idegen országokban él, meleg otthonra talál.

A szovjet vezetés érdeklődését is felkeltette ez a szlovák–magyar diplomáciai és politikai vita, ezért követüket az ügy hátterének a feltárására utasították. Puskin személyes találkozása alakalmával megkérdezte a szlovák külügyminisztert, miért volt szükség erre a támadó hangvételű beszédre. A követtel jó kapcsolatban álló Ďurčanský indoklásul azt hozta fel, hogy csupán Csáky beszédére reagált, aki a budapesti parlamenti beszédében kinevelte Szlovákiát. A jövőt illetően pedig el akarta venni a kedvét attól, hogy a továbbiakban ilyen és hasonló megjegyzéseket tegyen. (Čierna-Lantayová 2002, 118. p.)

Nyikolaj Saronov budapesti szovjet követ 1940. június 11-én beszélt Csákyval a szlovák–magyar kapcsolatokról, aki elmondta neki, hogy a szlovákok megpróbálják Németországot kijátszani Magyarország ellen, ezenfelül állandóan intrikálnak a magyarok ellen. Csáky azt is megemlítette, hogy Fraňo Tiso moszkvai szlovák követ az ottani magyar diplomaták előtt úgy viselkedett, mint egy cselszövő vagy „összeesküvő”. Fraňo Tiso mindig megemlítette a magyar diplomatáknak, hogy kiváló az együttműködés a szovjetek és a szlovákok között és hogy nagy ügyek vannak készülöben a két fél között, amikről nem beszélhet.⁴⁶ Ezzel Fraňo azt sugallta a magyarok felé, hogy a szovjetek esetleg közösen léphetnek fel Magyarország irányába. Csáky rákérdezett ezen „nagy ügyekre”, Saronov nem tudott érdemi választ adni erre.

Ďurčanský úgy vélte, hogy Szlovákia immár a Szovjetunió támogatását is maga mögött tudva határozottan és bátran felléphet Magyarország ellen. Így Fraňo Tiso moszkvai szlovák követen keresztül azt terjesztette, hogy amennyiben Magyarország megtámadná Szlovákiát, ezt a Szovjetunió kénytelen lenne casus bellinek tekinteni. (Pastor 1992, 170. dok. 243. p.) A szovjetek e kérdésben nem foglaltak állást. Ďurčanský célja ezzel a szovjet–szlovák viszony intimitásának hangsúlyozása volt, illetve az, hogy Magyarországot egy esetleges radikális lépéstől elriassza. Puskin ugyanabban az időben felkereste Sztankay Zoltán, a pozsonyi magyar követség első titkára, aki arról panaszkodott, hogy a szlovák politikusok által vezetett magyarelles kampány lassan tűrhetetlenné válik. Kifejtette, hogy Csáky beszéde egyáltalán nem volt támadó, és nem is volt politikai természetű. Ezzel szemben Mach és Ďurčanský nyíltan területi követelésekkel léptek fel beszédeikben. A magyar politikusok egyébként nem vették túlzottan komolyan a szlovákok ilyenfajta kirohanásait – tette hozzá –, mert Budapesten tudják, hogy a németeknek érdekében áll a béke megőrzése Közép-Európában. (Pastor 1992, uo.) A szovjet diplomata az esetről készített összefoglaló és elemző jelentésében arra kereste a választ, vajon Németország arra használja-e majd föl Szlovákiát, hogy idővel esetleg megtámadja Magyarországot, vagy csak cseereeszköz lesz a számára egy majdani német–magyar megegyezés esetén. Úgy vélte, Ďurčanský arra törekszik, hogy gyengítse a német befolyást, és biztosítsa Szlovákia önállóságát. (Čierna-Lantayová 2002, 118–119. p.)

Érdekes adalék, hogy a magyar–szlovák kapcsolatokról és a szovjet veszélyről egy olasz diplomáciai feljegyzés ad útmutatást. 1940. április elején a budapesti olasz követ

beszámolt Galeazzo Ciano külügyminiszternek a szlovák–magyar viszonyt taglaló, Csákyval folytatott beszélgetéséről. A követ szerint Csáky nem hitte végleg eldöntöttek Németország szándékát Szlovákiával kapcsolatban. Csáky szerint Közép-Európa térségében Szlovákia az utolsó „nyitott ajtó” a szláv veszély, azaz a szovjet terjeszkedés előtt: a szovjetek Szlovákián keresztül elérhetnék a cseh és a lengyel területeket is. Csákynek arról is voltak értesülései, számolt be az olasz követ, hogy a szlovák politikusok közül többen is szoros kapcsolatokat tartottak fenn mind Moszkvával, mind Benešsel. Csáky véleménye szerint a római és a budapesti szlovák követ is Beneš ügynöke, és mindketten meggyőződéses pánszlávok, ami Magyarországra és a tengelyhatalmakra nézve egyaránt veszélyt jelenthet. Csáky ebből az alábbi következtetést vonta le: Európa, elsősorban Olaszország és Németország érdeke is az lenne, hogy Szlovákiát átadják Magyarországnak, mégpedig egy „[...] szlávellenes előfal létrehozása, és ezzel együtt a germanizmus és a szlávtság közötti töréspont megszüntetése érdekében. Magyarország létérdeke lenne egy ilyen megoldás, amely minden erőfeszítést megérdemel.” (Réti 2007, 328. p.)

A fentiek egyértelműen bizonyítják, hogy a magyar külpolitika néhány vezetője még 1940 elején sem vette le teljesen Szlovákia megszerzésének lehetőségét; ez az álláspont csak később módosult. Szlovákiával kapcsolatosan Csáky a németek irányába a szovjet veszélyt hangsúlyozta.

1940. június közepe táján Pozsonyban olyan hírek terjedtek el, hogy a Szovjetunió ultimátumot küldött Magyarországnak, amelyben azt követelte, hogy a magyar kormány 24 órán belül ürítse ki Kárpátalját, ami, mint utólag kiderült csak rémhír volt. A pozsonyi szovjet diplomaták érdeklődéssel hallgatták a hírt, de nem kommentálták. Szlovákia támogatta volna, ha a Szovjetunió elfoglalja a magyarok által 1938 novemberében, majd 1939 márciusában megszállt, korábban a Csehszlovák Köztársaság kötelékébe tartozó Kárpátalját. Ďurčanský 1940. június 16-án beszélt erről Puskinnal. Nyíltan megmondta neki, hogy örömmel venné a szlovák–szovjet közös határt. Továbbá arról próbálta meggyőzni Puskint, hogy amíg Németország Romániával van elfoglalva, a Szovjetunió megszerkezhetné magának Kárpátalját és Besszarábiát. (Marjinová 1994, 835. p.) A szovjet követ azonban azt válaszolta: ők Kárpátalját nem tartják olyan jelentős területnek, hogy sokat beszéljenek a hovatarozásáról. Ďurčanský ezzel egyetértett, de kifejtette, hogy Kárpátaljának katonai-stratégiai szempontból jelentős szerepe van, amit a magyarok, németek és olaszok is tudnak, és ezért nem akarják átadni a Szovjetunióknak. A szlovák politikusok egy része azt remélte, hogy ha a Szovjetunió belép ebbe a térségbe, egy későbbi béketárgyalás és területi rendezés folyamán Olaszország döntőbírói helyét a szovjetek vehetnék át, ami a magyarok számára rossz fejleményt jelenthetne. A közös szovjet–szlovák határ nyilvánvalóan megnövelte volna Szlovákia egyébként meglehetősen korlátozott külpolitikai mozgásterét, a szovjet diplomaták azonban kitértek a Kárpátalja hovatarozásával kapcsolatos beszélgetések elől, és a magyar–szlovák viszonyt érintő kérdésekben nem foglaltak állást. Ezzel a szlovák politikusok számára egyértelművé vált, hogy a Szovjetunió nem fog segíteni revíziós elképzeléseik megvalósításában. A későbbiekben tehát ezt csak Berlin jóindulatától remélhették.

Saronov budapesti szovjet követ előtt Ján Spišiak és Csáky külügyminiszter is a másik felet akarta befeketíteni. A fő „vádponatok” között elsősorban a Szlovákiában maradt magyar és a Magyarországhoz került szlovák kisebbség elnyomása, erőszakos asszimilálása, valamint a németeknél a másikkal szemben folytatott „intrikálás” szerepelt. Moszkva a szlovák remények ellenére tartózkodott minden olyan lépéstől, amely konfliktust eredményezhetett volna Németországgal. Berlin több ízben is világosan érté-

sére adta a szovjeteknek, hogy Szlovákiát kizárólagos befolyási övezetének tekinti, ott semmiféle konkurenciát nem hajlandó megtűrni. Puskin 1940 júliusában készített jelentésében feljegyezte, hogy „a szlovákok többet várnak tőlünk, mint amit mi nyújthatunk nekik”. (Marjinová 1994, 834. p.) Ezen a politikai támogatást értette, és ebből kifolyólag a saját helyzetét nagyon kiváltságosnak látta Pozsonyban. Puskin fontos megfigyelőpontnak nevezte ugyan Szlovákiát, de „amíg ott a németek az urak”, nem látott esélyt a politikai kapcsolatok további fejlesztésére. Mivel 1940-ben a Szovjetunió harcban állt Finnországgal, nem állt érdekében a konfrontáció Németországgal Szlovákia miatt. Ezért nem is tartotta fontosnak túlzott előretörését Szlovákiában. A szovjet kormány korábban abban reménykedett, hogy Szlovákia velük is köt egy olyan gazdasági és barátsági szerződést, mint amilyent a németekkel, s így ezáltal növelhetik politikai befolyásukat az országban. (Rychlík 1994, 122. p.) Amikor azonban a németek szatellitállamuk „védelmében” egyértelműen állást foglaltak, letettek erről, és belátták, Puskinnak igaza volt, amikor 1940 decemberében azt jelentette kormányának, hogy Pozsonytól már nem lehet várni semmit, mert teljesen német politikát folytat. (Rychlík 1994, uo.) Szlovákia a németek kelet-európai politikai terveiben továbbra is mint fontos felvonulási területként szerepelt, amit nem engedhettek át más hatalomnak.

A salzburgi tárgyalások következményei a szlovák–magyar–szovjet viszonyra

A magyar politikai vezetés is rossz néven vette Ferdinand Ďurčanský külügyminiszter és a szlovák vezetők barátkozását a szovjetekkel, és árgus szemmel figyelte minden lépésüket. Amikor Jozef Sivák szlovák oktatási miniszter 1940. május elején tárgyalások végett Moszkvába utazott, és ott Vjacseslav Molotov külügyminiszterrel is találkozott, a magyarok elérkezettnek látták az időt a cselekvésre.⁴⁷ 1940. május 20-án Teleki Pál levelet írt Hitlernek, amelyben a pánszláv veszélyre és a bolsevizmus előretörésére hívta fel a figyelmét. Teleki szerint a szovjet kommunizmus megváltoztatta korábbi taktikáját, és megpróbál hatni a szláv nemzetekre. Ideológiája terjesztésében ezt a törekvését egészen Pozsonyig kiterjesztette.⁴⁸

A német vezetés bizalmatlanságát a szlovák külpolitika szándékaival és Ďurčanský személyével kapcsolatosan a német politikai elemzők is megerősítették.⁴⁹ 1940 áprilisában már ők is a szovjetek előretöréséről jelentettek feletteseiknek, és Ďurčanský pánszláv barátságát hangsúlyozták.⁵⁰ Így Németország hamarosan döntést hozott szövetségese megrendszabályozásáról. Jozef Tiso, Vojtech Tuka, és Alexander Mach 1940. július 27–28-án Salzburgban Hitlerrel folytatott tárgyalásokat.⁵¹ Noha Ďurčanský nem kapott meghívást, mégis megjelent Salzburgban. Őt azonban a tárgyalások helyszíneire nem hívták meg, így kényelmetlennek érezve helyzetét, kénytelen volt korábban visszaindulni hazájába. A szlovák delegáció átadott Hitlernek egy térképekkel illusztrált memorandumot, amelyben a magyarországi szlovák kisebbség helyzetét vázolták fel, s az elmagyarosodás tüneteit a magyarországi német kisebbségekre vonatkozó adatokkal egészítették ki. A memorandum hat zárt területet emelt ki: 1. Verebély–Surány, 2. Losonc, 3. Jolsva, 4. Kassa, 5. a Sátoraljaújhelytől északra fekvő terület, 6. az egész Szobránci kerület. A memorandum utószavában hangsúlyozták, hogy a békét csak az etnikai elv alapján megállapított igazságos határok biztosíthatják Közép-Európában. Szlovákia ennek az elvnek a megvalósítására törekedve célját úgy szándékozik elérni, hogy a szlovák anyaországhoz

csatolná a külföldre szakadt területeken élő szlovákokat.⁵² Azokban az országrészekben, ahol a lakosság vegyes etnikumú, lakosságcserét hajtanának végre Magyarország és Szlovákia között. A szlovák kormány szerint a Magyarországon élő szlovákok száma túl magas ahhoz, hogy a Szlovák Köztársaság le tudjon rólok mondani, ezért kénytelen a revízió útjára lépni.⁵³ A salzburgi tárgyalások alatt a Führer a pánszlávizmussal és a Szovjetunióhoz való közeledéssel vádolta meg Tisót és országát. Tiso az alábbi szavakkal reagált Hitler monológiájára: „A szlávokhoz tartozunk, de elsősorban keresztények vagyunk, és mint ilyenek, a bolsevik mozgalommal nem mehetünk.”⁵⁴ Tiso határozottan visszautasította, hogy pánszláv célokat követne, amivel Oroszország miatt megvádolták. „E politika támogatására a Szlovákiában terjesztett röpcédulákat Tiso a zsidók, a magyarok és a csehek tevékenységének tulajdonította, amelyek célja Szlovákia rágalmazása volt Németország előtt.” (Hillgruber 1970, 191. p.)

Hitler Salzburgban kifejtette Tisónak, hogy ő ellenszolgáltatásként csak azt kívánja a védelemért cserébe, hogy Szlovákia „belpolitikai tekintetben tegyen lojálisan és egyértelműen hitet a német ügy mellett. Kényszerrel nem szándékozik alkalmazni. Ha ezt Szlovákia nem akarja, akkor Németország csupán a kárpáti határt védelmezné, s egyebekben ugyanúgy visszahúzódna, mint a balti államoktól, amelyek még megnemtámadási szerződést sem akartak kötni Németországgal, és most bizonyára bánják illetlen magatartásuk egyenes következményeit”.⁵⁵

Hitler azt is elmondta, egyetlen célja, hogy Szlovákiát és népét egészségesnek és erősnek lássa, és önálló, autonóm, szuverén állami léthez juttassa. (Hoensch 2000, 245. p.) Tiso megígérte Hitlernek, hogy nem fog csatlakozni népében, és arra kérte őt, gyakrabban jöhessen el megvitatni problémáit a Führerrel. Tiso arról is biztosította Hitlert, hogy Szlovákia népe továbbra is számít Németország védelmére, és szívesen vesz részt a Führer terveinek megvalósításában.

Hitler válaszában leszögezte, hogy „egy Németországhoz közeli, független szlovák állam létrejötte nem felel meg minden európai kormány elképzeléseinek”. Magyarországra utalva hozzátette, hogy „máshol viszont ezeréves határokról, külföldi nemzeti törekvésekről és társadalmi problémákról beszélnek”. (Ránci 1983, 189–190. p.) Tiso erre felvetette a magyar fennhatóság alatt élő szlovák kisebbség problémáját, de Ribbentrop közbeszólt: ebben a percben nem időszerű a probléma megoldására gondolni, de a jövőben elérkezhet a megfelelő pillanat. A szlovák vezetők kapva kaptak ezen a kijelentésen, és nagyon fellelkesítette őket. Hitler a tárgyalások során megerősítette, hogy Szlovákia szabad és szuverén állam. Területi revíziót azonban nem ígért, de nem is vetette azt el: azt a háború utáni rendezésre hagyta. Hitler a szlovák vezetéstől Ďurčanský leváltását és határozott németbarát politikát kért, valamint a szlovák politika radikalizálását. Tiso Salzburgban kénytelen volt elfogadni a német követeléseket, és feláldozni Ďurčanskýt.⁵⁶ Ennek ellenére a szlovák vezetés a tárgyalásokon elhangzottakat kisebb győzelemként fogta fel, amelyet a szlovák propaganda igyekezett alaposan kihasználni. Tuka egyik beszédében 1940. július 30-án idézte Ribbentrop kijelentését, miszerint „a szlovákok a Führer szívügye”.⁵⁷ Salzburg után Ďurčanský kénytelen volt távozni a külügyi pozícióból, amit Tuka vett át, a belügyminiszeri tárcát pedig Mach kapta. Ďurčanskýt annyira meglepte leváltása, hogy csak egy levelet írt Tisónak, amelyben emlékeztette őt a szlovák állam megalakulása körül kifejtett érdemeire, bizonygatta Németország iránti hűségét és méltatlankodott leváltása miatt.

A szlovák szakirodalom a salzburgi tárgyalást a háborús Szlovák Köztársaság politikai rendszerének fejlődése szempontjából a legmeghatározóbb események közé sorol-

ja. A salzburgi tárgyalások után megkezdődött a nemzetiszocialista ideológia és kormányzati módszerek intenzív bevezetése. (Kamenec 1995, 89. p.) A salzburgi diktátummal elkezdődött a szlovák állam létének második szakasza. Mach és Tuka bejelentette, hogy elérkezett a nemzetiszocializmus korszaka. Az ország erőteljesen faszálódni kezdett. Ďurčanský menesztése a szovjet befolyás térnyerésének is a végét jelentette, ezután Puskin a német követ szerepét úgy jellemezte, hogy az „tényszerűleg Szlovákia diktátorává vált”. (Marjinová 1994, 842. p.) A pozsonyi szovjet diplomaták mozgását korlátozták, és még jobban megfigyelték tevékenységüket. Puskin a salzburgi tárgyalások után megjegyezte, hogy a szlovák hivatalos szervek még nagyobb lojalitással viseltetnek a németek iránt, mint korábban. Puskin Ludin pozsonyi német követnek az egyik fogadáson nagy nyilvánosság előtt a következőket mondta: „A szlovákok ugyanolyan hűek Hitlerhez, mint a németek” és „engedelmes gyermekük Hitler atyjuknak”. (Marjinová 1994, 844. p.)

A salzburgi tárgyalások eredményeként a szlovák sajtó is visszafogta magát egy időre a magyarokat illetően. A fentiekre Puskin követ értesülései szolgálnak bizonyítékkal. 1940 júniusában a szlovák külpolitika attól tartott, hogy valóra válhat a régi rémálom, miszerint a németek átadják Szlovákiát Magyarországnak. Ebbéli meggyőződésüket erősítette Teleki Pál és Csáky 1940. július 10-i németországi látogatása. Puskin ezzel kapcsolatban a következőket írta jelentésében: feltűnt neki, hogy korábban a szlovák sajtó mennyire magyarelles és revizionista kampányt folytatott Magyarország ellen. A magyar politikusok újtjáról viszont óriási volt a csend. Sőt, a szlovák sajtó akkor is hallgatott, amikor a budapesti Pester Lloydban támadó cikkek jelentek meg Szlovákia politikája ellen. Puskin szerint ennek az volt az oka, hogy Berlin egyértelműen megtiltotta a szlovákoknak revíziós elképzeléseik propagálását. (Čierna-Lantayová 2002, 110. p.)

1940 szeptemberében és október elején azonban a szlovák sajtó ismét támadásba lendült Magyarországgal szemben, és több tüntetés is lezajlott Szlovákia-szerte. Puskin követ erről a következőket jelentette: „Nehéz azt feltételezni, hogy a szlovákok a saját elhatározásukból cselekedtek.” (Čierna-Lantayová 2004, 246. p.) Puskin a németeket tette felelőssé az újabb támadásokért, akik hallgatólagosan támogatják a szlovákokat. Véleménye szerint a szlovák–magyar határkérdés napirendre kerülését mindig a német–magyar viszonyban beállt nézeteltérésekkel lehet magyarázni. A szlovák politikusok revíziós reményei mindig akkor erősödtek fel, ha a magyar vezetés nem elég gyorsan teljesített, vagy nem támogatott valamilyen német követelést. A német diplomáciának mindig sikerült megfékezni a magyar külpolitika számára nem kívánatos szlovák fellépést, és a pozsonyi politikusok revíziós elképzeléseinek is határt tudott szabni, ha akart. (Čierna-Lantayová 2004, uo.)

A két állam közötti vetélkedés, amelyet 1939-től Hitler kegyeinek megszerzéséért folytattak, végül oda vezetett, hogy a maguk számára már katonai téren is érdekeket igyekeztek szerezni. Így mindkét állam belekeveredett a Szovjetunió elleni háborúba, amihez a többi szatellitállam is csatlakozott. Tiso szerint Szlovákiának a Szovjetunió elleni hadba lépésére azért volt szüksége, mert ez alapot adhatott a magyarokhoz csatolt területeik visszaszerzésére.

Az 1939–1941 közötti periódusban a Szovjetunió tartózkodott attól, hogy döntőbíróként lépjen fel a magyar és a szlovák állam közötti kapcsolatok megítélésében. Szlovákia Szovjetunió elleni hadba lépése után a szovjet politika gyökeresen megváltozott, aminek már előzetesen is mutatkoztak diplomáciai jelei. A szovjet tervek Szlovákia hadba lépése után Csehszlovákia visszaállításának támogatását határozták el. Ivan

Majszkij londoni szovjet követ már 1941. július 4-én találkozót kért Beneštől, amire 1941. július 8-án került sor.⁵⁸ Majszkij bejelentette, hogy a Szovjetunió célja Csehszlovákia megújítása. (Beneš 1947, 241. p.; Zseliczky 1998, 48. p.) Röviddel ezután a Szovjetunió elismerte az emigráns csehszlovák kormányt és hitet tett Csehszlovákia München előtti határainak helyreállítása mellett. (Táborský 1981, 183. p.) A szlovákok a Szovjetunió elleni hadjáratához történt csatlakozásukkal elveszítették a reményt arra, hogy a szovjet hatalom a későbbiekben akár csak látszólagosan is támogassa a független állami létüket.

A szlovák–magyar viszony a háború alatt tovább rosszabbodott, még az is felmerült 1941 novemberében, hogy a magyarok a diplomáciai viszonyt is megszakítják szomszédjukkal. A két állam közötti kapcsolatokat 1939–1941 között a szovjet diplomácia olyan szempontból figyelte, hogy annak fejleményeit miként tudná felhasználni saját hasznára, valamint hogy megakadályozza belépésüket a Szovjetunió elleni háborúba, amit a németek könnyűszerrel meghíúsítottak.

Jegyzetek

1. Ferdinand Ďurčanský szlovák külügyminiszter 1939. március 16-án küldte levelét a szovjet kormánynak, amelyben arra kérte őket, ismerjék el országa függetlenségét. Makszim Makszimovics Litvinov szovjet külügyi népbiztos e levelet válasz nélkül hagyta. Slovenský Národný Archív (továbbiakban: SNA, Szlovák Nemzeti Levéltár), Ministerstvo Zahraničných Vecí (továbbiakban: MZV, Külügyminisztérium), Politikai hírek 112. doboz 1/1939. szám alatt.
2. 1939. augusztus 23-án Ribbentrop és Molotov megemeltámadási szerződést és ehhez kapcsolódóan titkos paktumot írt alá, amely Lengyelország felosztását is tartalmazta és elhatárolta érdekszféráit Kelet-Európát illetően. Az egyezményrel új szakaszba került a két nagyhatalom küzdelme a hegemoniáért.
3. *Slovák*, 1939. október 11. 1. p.
4. Ferdinand Ďurčanský (1906–1974) – szlovák politikus, jogász. 1935-től a Szlovák Néppárt színeiben nemzetgyűlési képviselő. A Nástup lap felelős szerkesztője. 1938. október 7-től 1939. március 9-ig Tiso autonóm kormányának minisztere. A szlovák állam megalakulása után külügyminiszter 1940-ig. Ezután nem töltött be fontosabb posztokat. 1945-ben nyugatra menekült. Távollétében halálra ítélték. A szlovák emigráció egyik vezetője volt haláláig.
5. Georgij Makszimovics Puskin (1909–1963) – szovjet diplomata. 1939 és 1941 között a Szovjetunió szlovákiai követe. 1942-ben a Külügyi Népbiztosságon a 3. Európai Osztály vezetője. 1944–48 között a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság tanácsadója. 1945–48 között a Szovjetunió magyarországi követe, majd 1948–49 között nagykövete. 1959–1963 között külügyminiszter-helyettes. 1954–58 között a Szovjetunió nagykövete az NDK-ban.
6. Fraňo Tiso (1894–1974) – gimnáziumi tanár, később bankigazgató. 1940 márciusától 1941 májusáig Szlovákia moszkvai követe. 1945 folyamán Kanadába emigrált. Fraňo Tisót a németek pánszlávnak tekintették és németellenes személyként tartották számon. Lásd Milan Stanislav, Ďurica: *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*. Bratislava, 1995, 166. p.
7. Fraňo Tiso 1939. december 11-én érkezett Moszkvába, Georgij Makszimovics Puskin viszont Pozsonyban csak 1940. február 2-án foglalta el állomáshelyét. (Mičianik 2003, 14–15. p.)
8. *Slovenská politika*, 1939. október 24. 1. p.
9. *Slovenská politika*, 1939. augusztus 24. 1. p.

10. *Slovenská politika*, 1939. szeptember 19. 1. p.
11. SNA, MZV, 198. doboz. (A moszkvai szlovák követség jelentése szám nélkül.)
12. Zdeněk Fierlinger (1891–1976) – cseh kommunista politikus. 1937–39 között Csehszlovákia moszkvai követe. Csehszlovákiában 1945–1946 között miniszterelnök, majd 1948–53 között miniszterelnök-helyettes.
13. Kristóffy József (1890–1969) – diplomata. Magyarország varsói követségének diplomatája 1937-től 1939-ig. 1939. szeptember 30-tól egészen 1941. június végéig Magyarország moszkvai követe.
14. A komáromi tárgyalások: A cseh–szlovák–magyar tárgyalások 1938. október 9-én kezdődtek meg Rév-Komáromban. A cseh–szlovák küldöttséget Jozef Tiso, a szlovák autonóm kormány miniszterelnöke vezette. A magyar delegáció élén Kánya Kálmán külügyminiszter állt. A küldöttségek célja a két ország közötti határ megállapítása volt. A szlovákok túlzónak tartották a magyar területi igényeket. 1938. október 13-án a tárgyalások eredménytelenül zárultak. A szlovák delegáció csak a magyarlakta területek autonómiáját ajánlotta fel, míg a magyarok e területeket etnikai alapon visszakövetelték. A szlovák és a magyar vezetés a német és olasz döntőbíróshoz fordult.
15. Szlovákia és a Szovjetunió között a kereskedelmi egyezményt 1940. december 6-án kötötték meg.
16. *Slovák*, 1939. október 3. 2–3. p.
17. Az Antikomintern paktumot 1936. november 25-én kötötte meg Németország és Japán. A megállapodás elméletileg a Kommunista Internacionálé és a Szovjetunió ellen irányult. Olaszország 1937-ben csatlakozott hozzájuk. Magyarország 1939. február 24-én csatlakozott hivatalosan az Antikomintern paktumhoz.
18. Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957) – karrierdiplomata. 1934–1939 közt Magyarország moszkvai követe. 1939–1944 között a szófiai követség vezetője.
19. Nyikolaj Ivanovics Saronov (1901–198?) – szovjet diplomata. 1939-ben a Szovjetunió varsói követe, 1939 őszétől 1941 júniusáig a Szovjetunió magyarországi képviselője. 1941 után távozott a Külügyi Népbiztosságról, később különböző pártfunkciókat tölt be Ukrajnában.
20. Ján Spišiak (1901–1981) – jogász, diplomata, egyetemi tanár. 1939. május 23-tól 1944-ig Szlovákia budapesti követe.
21. A Schutzzone területe a Cseh-Morva Protektorátus határai előtt a lengyel határtól egészen a korábbi osztrák határig 30-40 kilométeres sávban húzódott végig Szlovákia területén. Ezen a területen csak német helyőrségek települhettek és a németek szabadon építhettek erődítményeket.
22. Bernard felszabadítás alatt a trianoni határok kitolását értette a magyarok javára.
23. Ďurčanský politikai elképzelései a szovjetek irányában nem voltak megalapozatlanok, a müncheni egyezményt és az I. bécsi döntést a szovjet kormány nyilvánosan többször is elítélte. A Szovjetunióknak nem aziránt volt kifogása, hogy a Felvidék déli része Magyarországhoz került, hanem a döntőbírósi egyezmények körülményei ellen, amelyek elősegítették Németország további terjeszkedését. Jungerth a szovjet sajtó magatartását elítélte, mert az szerinte propagandisztikus célokat szolgált, s Csehszlovákiát áldozati bárányként mutatta be. Jungerth ebből azt a következtetést vonta le, hogy a szovjet vezetésnek mégiscsak lehetnek területi aspirációi a jövőt illetően, mert enélkül nem engednék, hogy szimpátiával írjanak Csehszlovákiával kapcsolatban. A szovjetek Magyarország ellen folytatott sajtókampánya 1938 decemberére szűnt csak meg. (Pastor 1992, 117. dok. 166–167. p.)
24. Szűllő Géza (1872–1957) – csehszlovákiai magyar politikus, jogász. 1920-ban az Országos Keresztényszocialista Párt egyik alapítója, 1925–1932 között elnöke. Országgyűlési képviselőként a prágai parlamentben tevékenykedett. A bécsi döntés után a magyar felsőház tagja (1938–1944). 1945 után a politikától visszavonulva Magyarországon élt.
25. Gejza Medrický (1901–1989) – szlovák politikus, parlamenti képviselő, újságíró a Szlovák Köztársaság idején gazdasági miniszter.

26. Magyar Országos Levéltár (MOL), Miniszterelnökség (M. E), K-28, 25. csomó. 65. tétel, 17528/1940. sz.
27. MOL, M. E, K-28, 25. csomó. 65 tétel, P 17339/1940. sz.
28. MOL, Külügyminisztérium (KÜM), K-63. 460. cs. 15178/1940. számú jelentés. (1940. május 18.)
29. Alexander Mach (1902–1980) – szlovák politikus. 1920–1939 közt a Szlovák Néppárt lapjának, a Slováknek a főszerkesztője. A párt radikális vonalához tartozott. A Tuka-per egyik vádlottja volt, de felmentették. A szlovák állam alatt belügyminiszter, a Hlinka Gárda főparancsnoka. 1947-ben 30 év börtönbüntetésre ítélték. 1968-ban amnesztiával szabadult.
30. Ez alatt a németek Anglia és Franciaország elleni háborúját értette.
31. MOL, M. E, K-28, 25. cs. 65 tétel, K 17666/1940. sz.
32. MOL, KÜM, K-63. 460. cs. 97/pol. 1940. sz. (1940. április 8.)
33. MOL, KÜM, K-63. 459. cs. 133/pol. 1940. sz. (1940. május 20.)
34. Uo.
35. A Magyar Országgyűlés Felsőházának Naplója. Budapest, Athenaeum. 1941. I. k. Az országgyűlés felsőházának 22. ülése. (1940. április 30.) 283–284. p.
36. Uo. 284. p.
37. Uo.
38. Uo.
39. Konštantín Čulen (1904–1964), szlovák író, újságíró, parlamenti képviselő, politikus. 1940 márciusáig országos washingtoni kultúrattaséja is volt. 1945-ben Ausztriába, majd Kanadába emigrált, onnan írásain keresztül támadta Csehszlovákiát. Jozef Tiso rehabilitálásának egyik fő szószólója volt. 1948-ban a csehszlovák bíróság távollétében 30 évre ítélte.
40. MOL, K-28, M. E, Nemzetiségi és Kisebbségi osztály. 44. cs., 124/pol. 1940. sz. (Szabó György jelentése.) (1940. május 16.)
41. *Slovák*, 1940. május 8., 3. p.
42. MOL, KÜM, K-63. 459. cs. 120/pol. jelentés és melléklete. (1940. május 7.)
43. Azaz a német csapatoknak Magyarországon történő átvonulását.
44. MOL, KÜM, K-63. 459. cs. 120/pol. jelentés és melléklete. (1940. május 7.)
45. Uo.
46. Archiv vnyesnei polityki Rosszjiszkoi Federacii (AVP RF, f 0777. op. 20. p. 109. gy. 13. 1. 57-64. (A dokumentumot Seres Attila történész bocsátotta rendelkezésemre.)
47. Vjacseslav Molotov, Jozef Sivák és Fraňo Tiso követ 1940. május 10-én találkoztak. A szovjet–szlovák kapcsolatokon kívül a magyarok is szóba kerültek. SNA, MZV, 198. doboz. 1940. május 11.
48. Documents on German Foreign Policy 1918–45. (Továbbiakban: DGFP) Series D. Volume IX. The War Years September 1, 1940 – January 31, 1941. Eds.: Sweet, Paul R. et al. London, Her Majesty's Stationery Office, 1961. No. 284. sz. 392–395. p. Ez a levél is közrejátszott Ďurčanský külügyminiszter későbbi bukásában.
49. DGFP, 407. sz. 539-540. p.
50. Uo. 540. p.
51. A salzburgi tárgyalásokról lásd: Lipták, Ľubomír: Príprava a priebeh salzburských rokovani roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a Slovenského štátu. *Historický časopis*, 13. évf. 1965/3. 329–365. p.; Pekník, Miroslav (hl. red.): *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. II.* Bratislava, Národné literárne centrum, 1998, 263–265. p., valamint Hoensch, Jörg K.: Základné črty ríšskonemeckej politiky voči Slovensku pred Salzburgom (marec 1939 – júl 1940). In Kamenec, Ivan–Mannová, Elena–Kowalská, Eva (zost.): *Historik v čase a priestore. Laudatio Ľubomírovi Liptákovi.* Bratislava, Veda. 2000, 242–247. p.
52. A magyar politika által hirdetett Szent István-i állameszmével a Nagy-Szlovákia és a Nagy-Morva Birodalom elméletét állították szembe. Felfogásuk szerint Nagy-Szlovákia területébe az első bécsi döntéssel elcsatolt, valamint a Morvaországban élő szlovákok által lakott területek is beletartoznának. Az így létrejövő területről kitelephetnek a zsidókat, a magyarokat, a

cseheket és a cigányokat. Hazahoznák viszont az USA-ban élő szlovákokat, és így egy olyan, számbelileg erős, nemzetileg homogén szlovák terület alakulhatna ki, amely ellen tudna állni mind a cseh, mind a magyar hatalmi törekvéseknek. Az ezeréves múltra hivatkozó és a kultúrfőlényt hangoztató magyar propagandára is megszületett a válasz. A szlovák verzió szerint Pribina birodalmában már magas fokú kultúra virágzott, amikor a barbár magyarok még Ázsia pusztáin nyereg alatt puhították a húst.

53. MOL, KÜM, K-63. 459. cs. 163/1940. pol. sz. (1940. július 29.)
54. SNA, Fond Národní súd, Inventárne číslo 41, II-A, 925, Jozef Tiso.
55. A balti államokat a Szovjetunió megszállta. (L. Ránki 1983, 148. p.)
56. Érdekes adalék ehhez, hogy Puskin jelentéseiben nem ezt az eseményt tekintette mérföldkőnek, hanem azt a tényt, hogy Szlovákia önálló külpolitikáját akkor vesztette el, amikor Franciaország 1940-ben kapitulált. (Čierna-Lantayová 2004, 244. p.)
57. MOL, KÜM, K-63, 460. cs. 171/pol. 1940. sz. (1940. augusztus 7.)
58. Beneš belátva, hogy a nyugati hatalmak a müncheni döntés során nem védték meg Csehszlovákiát, a Szovjetunióban látta annak lehetőségét, hogy segítségével helyreállíthatja országa egységét és visszaszerezheti hatalmát.

Felhasznált irodalom

- Ádám Magda 1970. *Magyarország külpolitikája*. Diplomáciai iratok. Budapest, Akadémiai, III. kötet, 285. dok.
- Beneš, Edvard 1947. *Paměti. Od Mníchova k nové válce a novému vítězství*. Praha, Orbis, II. kötet.
- Čierna-Lantayová, Dagmar 1996. Politické úvahy a súvislosti pri nadviazaní diplomatických stykov medzi Slovenskom a Sovietskym zväzom v roku 1939. *Historické štúdie*, 35. évf.
- Čierna-Lantayová, Dagmar 2002. *Pohľady na východ*. Bratislava, Veda.
- Čierna-Lantayová, Dagmar 2004. Poznámky sovietskeho zástupcu v Bratislave k prejavom napätia medzi Slovenskom a Maďarskom február 1940. – apríl 1941. *Historické štúdie*, 43. évf.
- Čierna-Lantayová, Dagmar 2006. Problém vzťahu s Maďarskom v aktivitách politikov a diplomatov Slovenského štátu 1939–45. In Goneč, Vladimír–Vlček, Radomír (eds.): *Z dějín Visegrádského prostoru. Richardu Pražákovi k pětasedmdesátinám*. Brno.
- Đurčanský, Ferdinand 1991. *Biela kniha*. II. kötet. Trenčín.
- Frank Tibor 2002. *Roosevelt követe Budapesten 1934–41. John F. Montgomery bizalmas politikai beszélgetései 1934–1941*. Budapest, Corvina.
- Hillgruber, Andreas (Hrsg.) 1970. *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1944*. I. k. Frankfurt, Bernard und Graefe.
- Hoensch, Jörg K. 2000. Základné črty ríšskonemeckej politiky voči Slovensku pred Salzburgom (marec 1939 – júl 1940). In Kamenec, Ivan–Mannová, Elena–Kowalská, Eva (zost.): *Historik v čase a priestore. Laudatio Lubomírovi Liptákovi*. Bratislava, Veda, 2000, 245. p.
- Kamenec, Ivan 1995. *Trauma*. Solymár, Auróra.
- Kolontári Attila 2007. A Szovjetunió és az első bécsi döntés. *Limes*, 2. sz.
- Kolontári Attila 2009. *Magyar–szovjet diplomáciai, politikai kapcsolatok 1920–1941*. Budapest, Napvilág.
- Marjinová, Valentina Vladimirovna 1994. Brána na Balkán. Slovensko v geopolitických plánech SSSR a Nemecka v letech 1939–41. *Soudobé dějiny*, 6. sz.
- Mičianik, Pavel 2003. Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch 1939–1941. *Politické vedy*, 2. sz.

- Pastor, Peter 1992. *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*. Budapest.
- Petruf, Pavol 1993. Vztahy medzi Slovenskom a Francúzskom v rokoch 1939–1944. *Historický časopis*, 5–6. sz.
- Ránki György 1983. *Hitler hatvannyalc tárgyalása 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal. I. k.* Budapest, Magvető.
- Réti György 2007. *A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról a Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzeneig, 1936–1941*. Budapest, Hungarovox.
- Rychlík, Jan 1994. Geneza vztahu mocnosti k možnosti samostatného Slovenska či obnovy Československa. In Bystrický, Valerián–Fano, Štefan (eds.): *Slovensko na konci druhej svetovej vojny. Stav, východiská a perspektívy. Zborník materiálov zo sympózia z Častej-Papierničky 23. 11. – 25. 11. 1993*. Bratislava, Historický ústav SAV.
- Seres Attila 2000. Magyar revíziós törekvések és a szovjet külpolitika. *Levéltári Közlemények*, 1–2. sz.
- Seres Attila 2005. Orosz levéltári források a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1939). *Lymbus*.
- Šmihula, Daniel 1998. Vnútorný život na vyslanectve Slovenskej republiky v Moskve v rokoch 1939–1941. *Historický časopis*, 3. sz.
- Táborský, Edward 1981. *President Edvard Beneš between East and West*. Stanford, Hoover Institution Press.
- Zseliczky Béla 1998. *Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920–1945*. Budapest, Napvilág.

ISTVÁN JANEK

THE DEVELOPMENT OF SOVIET DIPLOMACY AND THE SLOVAK–HUNGARIAN RELATIONSHIP BETWEEN 1939 AND 1940

The study analyses the topic and period in question based upon new sources surfaced from Soviet and other archives. The recognition of Slovakia by the Soviet Union became possible only after the signing of the Ribbentrop-Molotov pact, for which the improvement of relations between the two powers was a precondition. Slovak minister of foreign affairs Ferdinand Ďurčanský regarded the friendly relations between the two superpowers as a guarantee for the stable development of Slovakia. Furthermore, Ďurčanský hoped that a later peace conference discussing territorial arrangements, which will aim to correct the First Vienna Award, the Soviet Union as a Slavic country will support Slovakia, therefore he accentuated the two-way relations between the countries. These notions of Ďurčanský resulted in German discontent. On the other hand, unlike their Western colleagues, Soviet diplomats referred to Slovakia in their reports as a „gateway towards the Balkans” and an „eye” on the Western half of Europe, and considered it important for Moscow to know about the happenings in the region through their reporting.

The Soviet ambassador Georgij Maksimovich Pushkin in Bratislava and other diplomats have sensed that after relations with Germany, the relations with Hungary were the most important, about which they have been reporting to Moscow constantly. The relations between Hungary and Slovakia from 1939 have been centred on three most important questions: the administration of Hungarian territories in Slovakia and the issues related to minorities, getting the favour of Germans at the other party's expense, principle of reciprocity.